

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Омельчук О. М.,

*старший викладач кафедри кримінального
права та процесу ХГУП*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ

В останні роки в Україні значно ускладнилась криміногенна ситуація. З'явилися і набули поширення нові види антигромадських дій у сфері господарської діяльності, досить серйозно загострилась проблема корупції, злочинності, пов'язаної із вбивствами на замовлення, зловживання владою, а також контрабандою, яка за ступенем суспільної небезпеки посідає не останнє місце у цьому переліку. Адже контрабанда завдає надзвичайно серйозної шкоди економіці держави. При цьому слід звернути увагу на те, що при незаконному ввезенні в Україну наркотичних засобів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів, поряд із порушенням встановленого порядку переміщення вказаних предметів і речовин через митний кордон України, створюється небезпека заподіяння шкоди громадському порядку, здоров'ю та життю населення, з'являються умови для вчинення особливо тяжких злочинів.

Як відомо, 5 квітня 2001 р. був прийнятий Кримінальний кодекс (далі - КК) України. Автор не буде акцентувати увагу на основних положеннях та нововведеннях даного кодексу, а лише коротко зупиниться на тих моментах, котрі стосуються контрабанди.

“Контрабанда” (ст. 201 КК України) відноситься до тієї групи статей, які замінюють статті КК 1960 р., але із суттєвими змінами та доповненнями, що були внесені до них.¹

Так, статтю 201 КК України “Контрабанда” з глави про злочини проти держави було поміщено у розділ про злочини у сфері господарської діяльності, а статтю про відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК України) поміщено у розділ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

За словами В. Я. Тація та В. В. Сташиса, розділ VII “Злочини у сфері господарської діяльності” посідає особливе місце в структурі особливої частини КК України. Тому що в ньому найбільшою мірою відображені ті негативні явища, що супроводжують процеси економічних реформ в Україні, боротьба з якими потребує рішучого застосування кримінально-правових заходів.²

Також основним нововведенням стало виключення валюти, цінностей із переліку предметів кримінально-каранної контрабанди, та включення до числа останніх стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Таким чином, у відповідності з чинним

кримінальним законодавством, контрабандою є переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Розглядаючи у якості предмета контрабанди “стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України”, необхідно відзначити, що у енциклопедичних джерелах під стратегічно важливими сировинними товарами “в буквальному розумінні даного словосполучення, зустрічається положення, що це є сировинні товари, котрі мають виключно військове значення”.³ Однак, в сучасний період це поняття дещо трансформувалось і має більш глибоке значення, означаючи широкий асортимент сировинних товарів, які мають не лише військове, але і важливе господарське значення. Це впливає із змісту переліку таких товарів, що затверджений Урядом України.⁴

Незрозумілою є позиція законодавця, котрий у диспозиції ст. 201 КК України передбачив кримінальну відповідальність, незалежно від розміру, за незаконне переміщення через митний кордон стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. У той же час, згідно ч. 1 ст. 201 КК України ввезення стратегічно важливих сировинних товарів є кримінально караним лише тоді, коли воно вчинене у великих розмірах. Таким чином, автор пропонує замінити у тексті ст. 201 КК України словосполучення “вивезення за межі України” словосполученням “переміщення через митний кордон України”.

У науці та практиці довгий час не було єдиного погляду щодо кваліфікації незаконного переміщення через митний кордон порнографічних предметів, а також творів, що пропагують культ насильства і жорстокості – книги, ілюстровані журнали, малюнки, телевізійні фільми і под., схем, фотографій військових об’єктів, споруд, бойової техніки та озброєнь, матеріалів з грифом “таємно”, “не підлягають розголошенню”, “для службового користування”.

У зв’язку з тим, що вказані предмети не входили до переліку спеціально передбаченого нормою КК, котра встановлює відповідальність за контрабанду, В. А. Владимиров висунув твердження, що оскільки їх незаконне переміщення посягає не на інтереси зовнішньої торгівлі, а на інші об’єкти, то в подібних випадках винні не повинні підлягати кримінальній відповідальності за контрабанду, а лише за розпалювання національної, расової ворожнечі й ненависті або за розповсюдження предметів порнографії, якщо встановлені факти їх розповсюдження. Такої ж позиції притримувалися в ряді випадків і практичні працівники слідчих органів. Юристи, які не вважали незаконне переміщення через кордон націоналістичних і порнографічних творів злочином, при обґрунтуванні своїх поглядів, як правило, посилалися на те, що такі твори заборонені для продажу та іншого розповсюдження в нашій державі і не можуть бути віднесені ні до товарів, ні до інших цінностей, у зв’язку з чим їх незаконне

переміщення через державний кордон не може бути спрямоване проти інтересів вітчизняної зовнішньої торгівлі.⁵

На нашу думку переміщення вищевказаних предметів через митний кордон не пов'язане з ознаками кримінально караного контрабанди, а самі ці предмети не утворюють предмет даного злочину. У встановленому законом порядку вони підлягають вилученню у їх власника або володільця і конфіскуються, а правопорушник підлягає заходам адміністративного впливу, якщо звичайно у вчиненому не міститься склад злочину, наприклад шпигунство (ст. 114 КК України) або ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).

Досить важливим, у даному контексті, є питання пов'язане із можливістю віднесення предметів, перелічених у ст. 176 КК України до тих чи інших предметів контрабанди (скажімо до товарів, чи до культурних цінностей).

До предметів злочину, передбаченого ст. 176 КК України, відносяться твори науки, літератури, мистецтва, комп'ютерні програми і бази даних, фонограми і програми мовлення, об'єкти суміжних прав. Усі ці предмети, на наш погляд, є об'єктами інтелектуальної власності. Разом з тим необхідно враховувати, що термін "інтелектуальна власність" носить дещо умовний характер. Інтелектуальна власність розуміється як виключні права на результати інтелектуальної діяльності, які використовуються у виробництві, винаходи, промислові зразки і т.д., а також виключні права на охоронювані законом фірмові назви, товарні знаки та інші позначення, тобто нематеріальні об'єкти. Право ж власності відноситься до категорії речових прав, воно пов'язане з майном. Тому норми про право власності, наприклад норми КК України про викрадення майна, не можуть застосовуватися до інтелектуальної власності. Об'єкти інтелектуальної власності – це матеріалізовані результати інтелектуальної діяльності. Результати інтелектуальної праці проявляються у вигляді інформації, під якою розуміються відомості про предмети, факти, події, технічні вирішення, явища і процеси. Правовий захист поширюється лише на ту інформацію, котра зафіксована на матеріальному носії з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати. При цьому до результатів (продуктів) інтелектуальної творчої праці відносяться, зокрема, твори науки та інших видів творчої діяльності у сфері виробництва, у тому числі відкриття, винаходи, програми для ЕОМ, бази даних, експертні оцінки, товарні знаки, фірмові назви і знаки обслуговування.⁶

Перераховані вище результати (продукти) інтелектуальної творчості є предметами злочину, передбаченого ст. 176 КК України. Об'єкти інтелектуальної власності відносяться до товарів. Такий висновок ми можемо зробити на основі аналізу п. 11 ст. 15 МК України, відповідно до якої під "товарами" розуміється будь-яка переміщувана через митний кордон України продукція, в тому числі продукція, на яку поширюються права інтелектуальної власності, послуги, роботи, що є об'єктом купівлі-продажу або обміну.⁷

Необхідно відмітити, що питання про віднесення об'єктів інтелектуальної власності до предметів контрабанди є дискусійним і ще не знайшло однозначного розуміння і вирішення. Зокрема, виникає питання про те, як кваліфікувати дії винного

у тих випадках, коли він вчинив злочин “Порушення авторського права і суміжних прав” (ст. 176 КК), а пізніше “Контрабанда” (ст. 201 КК). На наш погляд тут має місце реальна сукупність злочинів, коли різними діями різночасно вчинено два різних злочини. За таких умов вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів: відповідна частина ст. 176 та відповідна частина ст. 201 КК України.

Проблеми складу контрабанди і різне тлумачення суті його об’єктивної сторони в теорії кримінального права нерідко призводить до помилкової, на наш погляд, кваліфікації цього злочину в практиці органів досудового слідства та суду і в кінцевому рахунку до суттєвих порушень конституційних прав людини і громадянина.

Потрібно зазначити, що визначення незаконного переміщення предметів контрабанди через митний кордон міститься і у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.02.99 р. № 2 “Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил”. Відповідно до абз. 2 п. 4 даної постанови під переміщенням предметів поза митним контролем слід розуміти їх переміщення через митний кордон поза місцем розташування митниці або поза часом здійснення митного оформлення.⁸ Як бачимо дане визначення не збігається із визначенням даним у ст. 166 МК України. Дана розбіжність пояснюється тим, що постанова Пленуму Верховного суду наводить дане визначення на основі ст. 116 МК України в старій редакції, а як ми знаємо до вищевказаної статті МК України були внесені зміни, про які ми вже згадували вище. Таким чином у визначенні, запропонованому у постанові Пленуму Верховного суду України не відображені останні зміни у законодавстві, а отже керуватися у даному випадку потрібно визначенням переміщення предметів через митний кордон поза митним контролем, запропонованим у законі України від 17.05.2001 р. № 2415-III “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.”⁹

З’явився також і кваліфікований вид контрабанди (ч. 2 ст. 201 КК України), котрий передбачає відповідальність за вчинення тих самих дій за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

У санкції ч. 2 ст. 201 КК України, на відміну від санкції ст. 70 КК від 28.12.60 р. з’явився такий вид покарання як конфіскація предметів контрабанди.

У примітці до ст. 201 КК України, у котрій міститься уточнення про те, що потрібно розуміти під великим розміром контрабанди, йдеться про тисячу і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, коли у попередньому варіанті йшла мова про двісті і більше офіційно встановлених мінімальних розмірів заробітної плати.

На наш погляд є незрозумілим підписання Президентом, в період між прийняттям КК України (5.04.2001 р.) та набранням ним чинності (1.09.2001 р.), Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил”.¹⁰ Даний закон, вносячи зміни до ст. 70 КК УРСР від 28.12.1960 р. (на той час ще чинної), все ще говорить про контрабанду валюти, цінностей, а у примітці все ще йдеться про мінімальні розміри заробітної плати, хоча вже не двісті, як у попередній редакції, а п’ятсот. Незрозуміло, чому законодавець не привів дану норму у відповідність із новоприйнятим кодексом?

Підводячи короткий підсумок вищесказаного потрібно сказати, що на питання про доцільність, практичну необхідність та обумовленість законодавчих змін щодо кримінальної відповідальності за контрабанду на сьогодні однозначно відповісти досить важко. Звичайно, з часом ми відчуємо певні зміни у стані, структурі та динаміці такого суспільно небезпечного явища, як контрабанда і безумовно, зможемо більш об'єктивно охарактеризувати дані законодавчі зміни. Але, на наш погляд, розпочаті кроки по частковій декриміналізації контрабанди заслуговують на схвальну оцінку і повинні продовжуватися з метою гуманізації кримінального законодавства і приведення його у відповідність до вимог сьогодення.

Література

1. Владимиров В. А. Уголовно-правовая борьба с контрабандой. – М.: Изд. Высшая школа. – 1959.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил: Закон України від 17.05.2001 р. № 2415-III // *Голос України*. – 12 червня 2001 р. – № 102 (2602). – С. 6.
3. Митний кодекс України від 12.12.91 р. № 1970-XII (із наступними змінами та доповненнями) // *ВВР України*. – 1992. – № 16. – Ст. 203.
4. Михайлов В. И., Федоров А. В. Таможенные преступления: Уголовно-правовой анализ и общие вопросы оперативно-розыскной деятельности / Под ред. зам. нач. следственной службы Управления ФСБ России по Санкт-Петербургу и Ленинградской области А. В. Федорова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 1999. – 336 с.
5. Про надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування стратегічно важливих корисних копалин: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 742 // *Офіційний вісник України*, 1997. – № 29. – Ст. 26.
6. Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // *ВВС України*. – 1999. – № 2. – С. 2-5.
7. Советский энциклопедический словарь: [Ок. 80000 слов] // Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1988. – 1599 с.
8. Тацій В. Я., Сташис В. В. Новий кримінальний кодекс України // *Урядовий кур'єр*. – 2001. – № 106. , 16 черв. – – С. 6-7.

¹ Тацій В. Я., Сташис В. В. Новий кримінальний кодекс України // *Урядовий кур'єр*. – 2001. – № 106. – 16 червня. – С. 7.

² Там само.

³ Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. Энцикл., 1988. – С. 1288.

⁴ Про надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування стратегічно важливих корисних копалин: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 742 // *Офіційний вісник України*. – 1997. – № 29. – Ст. 26.

⁵ Владимиров В. А. Уголовно-правовая борьба с контрабандой. – М.: Изд. Высшая школа, 1959. – С. 27.

⁶ Михайлов В. И., Федоров А. В. Таможенные преступления: Уголовно-правовой анализ и общие вопросы оперативно-розыскной деятельности / Под ред. зам. нач. следственной службы Управления ФСБ России по Санкт-Петербургу и Ленинградской области А. В. Федорова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 1999. – С. 21.

⁷ Митний кодекс України від 12.12.91 р. № 1970-XII (із змінами та доповненнями внесеними законом України від 17.05.01 р. № 2415-III) // *ВВР*. – 1992. – № 16 (21.04.92), п. 11 ст. 15.

⁸ Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. ч. 2 п. 4.

⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил: Закон України від 17.05.2001 р. № 2415-III // Голос України. – 2001. – №102 (2602). – 12 червня. – С 6.

¹⁰ Там само.

*Кулинич О. І.,
завідувач кафедри математики,
статистики та інформаційних
технологій ХІУП,
доктор економічних наук, професор*

ДИСПЕРСІЙНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ЯВИЩА ПРАВОПОРУШЕНЬ

Основною метою дисперсійного аналізу є виявлення на основі величини загальної дисперсії впливу окремих чинників чи умов, які визначають варіацію ознаки. Для оцінки частки варіації, зумовленої тією чи іншою ознакою, сукупність розподіляють на групи за ознакою, вплив якої досліджується. Це дозволяє розкласти загальну варіацію ознаки на дві дисперсії, з яких одна частина варіації визначається впливом чинника, закладеного в основу групування, а друга - варіацією, зумовленою впливом усіх інших чинників, крім того, що вивчається. Отже,

згідно з правилом складання дисперсій для розрахунку використовують загальну (σ^2), міжгрупову (δ^2) і внутрішньогрупову ($\bar{\sigma}_i^2$) дисперсії, де $\sigma^2 = \delta^2 + \bar{\sigma}_i^2$:

1. Загальна дисперсія характеризує варіацію ознаки у статистичній сукупності в результаті впливу всіх чинників:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2 f}{\sum f} \text{ або } \sigma^2 = \overline{x^2} - (\bar{x})^2.$$

2. Міжгрупова дисперсія показує розмір відхилення групових середніх від загальної середньої, тобто характеризує вплив чинника, покладеного в основу групування:

$$\delta^2 = \frac{\sum (\bar{x}_i - \bar{x})^2 f_i}{\sum f_i}.$$

3. Внутрішньогрупова (залишкова) дисперсія характеризує варіацію ознаки всередині кожної групи статистичного групування:

$$\bar{\sigma}_i^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x}_i)^2 f_i}{\sum f_i}.$$

Середню з внутрішньогрупових дисперсій визначають за формулою:

$$\bar{\sigma}_i^2 = \frac{\sum \sigma_i^2 f_i}{\sum f_i},$$

де \bar{x}_i - групова середня; \bar{x} - загальна середня; f_i - кількість одиниць сукупності в окремих групах.